УДК 341.238(73+410)

Мерфі Н.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В США: З МИНУЛОГО ДО СЬОГОДНІШНІХ РЕАЛІЙ

Проаналізована джерельна база українських видань в США з початку XX ст. до початку XXI ст. Звернуто увагу на праці окремих діячів, які присвятили свої дослідження різним аспектам життя, питанням демографії і діяльності діаспори.

Ключові слова: *діаспора, українська громада, етнічна преса, мемуари, публікації, національна свідомість.*

Дан анализ источников украинских издательств в США с начала XX в. до начала XXI в. Обращено внимание на работы отдельных деятелей, посвятивших свои исследования разным аспектам жизни, вопросам демографии и деятельности диаспоры.

Ключевые слова: *диаспора, украинская общность, этническая пресса, мемуары, публикации, национальное сознание.*

Most of the publications that are available today for research by historians that study the Ukrainian Diaspora, have been published in the United States from the beginning of the 20th to 21st centuries. Most of the time, authors of these publications analyze the harsh reality and straggle of Ukrainian immigrants in a new country they call home.

All publications, regardless of the subject of research, the author categories into the following categories: official government documents, statistics, periodical press, memoir, memories of individuals and encyclopedias.

From the documents of the government of the United States, the author mentions the Census of 1910 and new immigration quota, The Quota Act of 1921. Both documents were very important and helped Ukrainians to start the movement for recognition of their nationality and national consciousness in America.

The newspaper «Svoboda» played a major part in the process of developing and understanding Ukrainian national consciousness. «Svoboda» was started in 1893 and is the oldest Ukrainian newspaper in America. This newspaper played an important role in early immigrant communities helping discuss issues of concern for Ukrainians in America. In 1910 «Svoboda» inspire Ukrainians to speak about their Ukrainian nationality and stop the American government from registering them as «Russians» or «Ruthenians» in census documents and by immigration officials. For the modern day historian, publications of «Svoboda» are available in two volumes: «A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National Association, Inc. A Fraternal Association. Volume one: 1893-1899» and «A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National Association, Inc. A Fraternal Association. Volume Two: 1900-1907», published by Immigration History Research Center University of Minnesota.

At the beginning of the 20th century a number of historians dedicated their studies to try to answer how many Ukrainians arrived in America, their economic conditions and occupations, cities that Ukrainian immigrants choose to live and many additional details. For example, J. Davis published his book «The Russians and Ruthenians in America» in 1922. Davis was the first western researcher to analyze statistical information about Ukrainians in America at the end of the 19th beginning of the 20th centuries. Later, M. Melnuk, V. Isaiv would publish additional articles covering similar research.

In the modern time the most recognizable name in Diaspora research, who continues to collect demographic information regarding Ukrainians in the U.S. is Dr. O. Wolowyna. Besides being an author of many publications, today Dr. Wolowyna is director of the Center for Demographic and Socio-economic Research of Ukrainians in the United States in New York. The Center provides a database not just related to the past, but also on the growth of the fourth wave of immigration from Ukraine to America. Sets of data and census information are available on the web site of the Shevchenko Scientific Society homepage.

In the 70s some Ukrainian-Americans published articles and books dedicated to the history and life of their communities in places like North Dakota, Minnesota, and the city of Baltimore. Victor Balabana and Bohdan Hirka published «Ukrainians in Texas». That was first book about a Ukrainian community in a distant state from the traditional centers of the Diaspora. Even today this book can provide valuable information about the first settlers, civic, church and Ukrainian organizations in Houston since the 40s.

In October of 2012, the Ukrainian Diaspora lost one of her most valuable members, a scholar and editor of several volumes of the English-language edition of the «Encyclopedia of Ukrainian Diaspora», Dr. Vasyl Markus. His work continues and in the fall of 2012 the «Second Volume of the American Encyclopedia of Ukrainian Diaspora» was published and is now available for scholars on the web site.

In this article, the author also mentions publications of Y.Chyz, V. Galuch, M. Kuropas whose work is very valuable for future research projects.

Keywords: *Diaspora, Ukrainian community, ethnic press, memoir, publications, national consciousness.*

Найважливішу частину джерел з питань життя і становлення української діаспори в США представляють публікації діаспорних видань XX і початку XXI століть. Їх автори звертають увагу на реальні картини життя українців за кордоном, відображують рівень етнічної самосвідомості українців цього періоду.

За своїм змістом вони містять багато фактажу і оригінальних документів. Всі документи і матеріали з цієї проблеми, на думку науковця, доцільно поділити на: документи державних установ США, статистичні матеріали, спогади, довідкові видання, епістолярні видання і періодичні видання.

Серед документів державних установ США і перших законодавчих актів стосовно положення українців в цій країні увагу привертають наступні два: перший від 2 березня 1917 року, коли Сенатом Сполучених Штатів було затверджено наголошення 21 квітня 1917 року Першим Українським Днем в Сполучених Штатах Америки [1, с. 27]. Прийняття другого закону від 19 травня 1921 року, впливало на вирішення проблеми національної ідентичності українських іммігрантів, коли в США був прийнятий новий еміграційний Закон – The Quota Act of 1921. Утвердженню цих документів сприяли національні настрої українців в США на початку XX ст. Вони почали звертати до себе уваги з боку уряду США з питання визнання їх як окремої нації. Причиною активізації настроїв українців ще можно вважати і офіційний перепіс населення США в 1910 році. 24 березня того важливого року газета «Свобода» на своїх сторінках яскраво передала почуття українців: «*Щоб нас, русинів, не вписувано як поляків, або москалів, або мадярів, а лише русинами, і щоб не вийшло таке, що будуть в Америці всі народності, лиш русинів не буде, що може дуже легко статися тоді, коли один русин дасться записати як Greek, другий, як Hungary, інший як Russian, а ще хто інший як polis або slavish*».

В 1910 році у Пітсбурзі, українці і представники деяких інших слов'янських національностей, зробили спробу змінити своє становище, звернувшись з проханням до президента США у справі офіційного визнання їх національностей. В результаті, Конгрес США схвалив додаткові директиви у справі перепису 1910 року, дозволяючи окремо визнати існуючи національності у тому числі і українську. Отже, українці розпочали історичне формування своєї громади в цьому багатонаціональному суспільстві як окрема нація.

У документах державних установ США на початку XX ст. можна знайти багато інформації про стан і кількості українців або «русинів», як їх називали на той час в США. Серед них треба виділити матеріали сенату США [2, с. 55]. Ці документи містять інформацію про громадсько-соціальний стан і професійний рівень зайнятості українського населення з 1899-1910 рр. в американському суспільстві.

Крім того, матеріали переписів населення США і служби імміграції та натуралізації представляють матеріал про загальну кількість

українського населення в цій країні, щорічну кількість прибуваючих іммігрантів, місця їх розселення по штатах, населених пунктів, стан зайнятості, вік прибуваючих, кількість тих українців що прийняли американське громадянство та багато іншої інформації.

Д. Девіс, один з перших західних науковців неукраїнського походження, в роботі «The Russians and Ruthenians in America» (1922) зробив спроби підрахування кількості українців («русинів») в США. Він зробив акцент на соціальні, економічні умови життя в новій для них країні. Пізніше в цьому руслі присвятили свої дослідження В. Ісаїв та М. Мельник [3]. Інтерес до роботи В. Ісаїва «Українці в Американському та Канадському суспільствах» зростає через те, що автор проаналізував демографічну ситуацію, соціальні аспекти історії імміграції, зростаючу проблему асиміляції серед українського населення використовуючи данні перепису населення в США в 1971 році.

Для всіх науковців теперішнього часу, котрі присвячують свої дослідження демографії розселення, соціально-економічній характеристики українських іммігрантів в США, умов їх життя та інших аспектів дослідницької роботи, буде зручним доступ до інтегрованої бази даних на веб-сайті Центру демографічних та соціально-економічних досліджень українців у США [4]. Центр створено у 2009 році при Науковому товаристві ім. Шевченка в Америці. Доступ і наявність багатої інформаційної системи дає можливість аналізу та порівнюванню українських імігрантів з відповідними показниками інших етнічних груп або з населенням країни в цілому. На веб-сайті розміщено великий масив статистичних даних про загальну чисельність українців, кількість народжених в США та кількість іммігрантів різних періодів міграції в цій країні та багато іншого. Матеріали представлені у формі статичних та інтерактивних таблиць на загальній мапі США і окремо на мапах кожного штату. Низку своїх праць з питань демографії та соціологічного аналізу українців в Америці присвятив директор Центру демографічних та соціально-економічних досліджень українців у США Олег Воловіна. Серед них: «Immigration and language of Ukrainians in the United States» [5], «A statistical profile of Ukrainians in the Chicago Metropolitan Area» [6], «Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the United States, 1970» [7], «Official statistics on the number of Ukrainians in the United States: 2000 Census results» [8].

Багата низка спогадів деталізує життя представників української спільноти в США. Для науковців і дослідників вони цікаві і важливі через свої подробиці, і при критичному ставленні, вони можуть бути використані в наукових працях. Мемуарна література і спогади репрезентована матеріалами, що беруть свої начала з періоду Американської Громадянської війни. Серед них треба відзначити праці Е. Іста «Lincoln's Russian General» [9] та М. Макілліготт «A monotony full of sadness; the diary of Nadine Twechine May 1863-1864» [10]. За своїй більшістю багато з них друкувалися, насамперед, в англомовних американських журналах. Серед них «Journal of the Illinois State Historical Society», «Journal of the Ukrainian Cultural institute», «Forum A Ukrainian Review», «Ethnic forum: bulletin of ethnic studies and ethnic bibliography», «The Hawaiian Journal of History», «Forum A Ukrainian Review», «The Ukrainian quarterly», «Harvard Ukrainian Studies» [11] тощо.

Після Першої світової війни, перші друковані праці в США стосовно української громади були заполітизованими, і носили, головним чином, агітаційно-пропагандистський характер. Так, брошура М. Січинського «Народна справа в Америці» [12] була видана напередодні Паризької мирної конференції (1919 р.). Будучи секретарем Федерації українців в США, автор акцентує на запитання стосовно надання незалежності Україні; з цих позицій він критикує іншу організацію – Українську раду в Джерсі-Сіті, і звинувачував її керівництво у відсутності державницької ідеї.

До мало знайомих робіт треба віднести фундаментальну працю Івана Уложива «За Україну: Подорож Вельможного Пана Гетьманича Данила Скоропадського до Злучених

Держав Америки й Канади. Осінь 1937 – весна 1938». Це був відгук на подорож в США у 1938 р. Данила Скоропадського. Автор подає хроніку зустрічей Д. Скоропадського з його прихильниками, малює широку картину суспільно-політичного життя української громади в Америці [13].

У 30-х роках XX ст., В. Галич, науковець і викладач університету в Чикаго (Іллінойс), один з перших українських західних дослідників, зробив спробу проаналізувати кількість українців в США і міста їх розселення. Саме цій проблемі Галич присвятив кілька своїх публікацій: «Розміщення української імміграції в злучених державах» (1936), «Ukrainians in the United States» (1937). В статтях «Economic Aspects of Ukrainian Activity in the United States» (1934), «Ukrainian Farmers in the United States» (1936) [14] він проаналізував рівень економічного становища, роботу в сільському господарстві українців в США.

За історіографічною схемою написана монографія Ярослава Чижа «The Ukrainian Immigrants in the United States» (1939) [15, с. 33]. Автор монографії зробив аналіз історії українців в США з початку масової імміграції з 1870-х років до 1935 року. Крім того, окремо треба виділити його статтю «Ukrainski Emigranty na Hawayach» (Ukrainian Immigrants in Hawaii), 1936), де він згадує про киянина Миколу Костянтиновича Судзиловського і його внесок у політичне життя Америки. Чиж назвав його «першим президентом Гавайського Сенату після приєднання Гаваїв до Сполучених Штатів в 1898 році» [16, с. 6, 26].

Суттєве значення для оцінки цієї праці має той факт, що історія першого періоду української імміграції в США була досліджена тільки кількома авторами, до їх числа належить і Я. Чиж.

У 70-х роках побачили світ видання з нарису життя українців по окремих штатах, що за своєю географією віддалені від традиційних центрів діаспори. Перші кроки з питань і аналізу організації, релігії української громади штату Техас, зробили В. Балабана і Б. Гірка у ювілейному виданні «Ukrainians in Texas» [17]. Вони справді були піонерами в цьому руслі. Ніхто з українських, або західних науковців, окремо не розглядав імміграцію, процес адоптації українців в Техасі, та організації в цьому штаті українських громад. Крім того, вийшли друком ще кілько робот про життя українців по окремим штатам. Це монографія А. Паланюк «The Ukrainians of North Dakota» [18], присвячена українцям в Північній Дакоті. Вона подала історичний огляд організації церковного життя українців цього штату. У «Свободі» М. Козак надрукував статтю «З історії українського поселення в Мінне соті» [19], українцями Балтімору було надруковано «The Ukrainians of Maryland» [20].

На погляд науковця згадані роботи заслуговують аналізу і окремої уваги, на сам перед через те, що згадані громади не належали до діаспорного життя міст Чикаго, Нью-Йорк, Філадельфія, і формувались самостійно, без впливу на них цих «центрів» діаспорного життя.

Важливо підкреслити і виділити у цьому переліку монографію В. Верстмана «The Ukrainians's in America, 1608-1975: A Chronology and Fact Book», (1976) [21]. Вона фактично є першим науковим дослідженням з розвитку постання українських громад у період з 1608-1975. Метою дослідницької роботи В. Верстмана був огляд майже всіх найчисельніших українських громад в Америці, початок становлення релігійного життя перших новоприбулих українців, їх пресових видань і об'єднання в різного роду громадські, братські союзи, товариства та інші організації. Важливо, що в своїй роботі він використовує і робить посилання на важливі документи, яки підкреслюють активність і світогляд українців в США, їх політичні погляди і реакцію на події в Україні.

Фундаментальні роботи про українців і діаспору в США присвятили її представники і організатори. Серед них Лука Теодорович Мишуга емігрував до США в 1921 р.; у 1923-1940 рр. займав посаду генерального секретаря об'єднаних українських організацій в Америці, з 1926 р. до своєї смерті в 1953 р. був співредактором і головним редактором «Свободи», з 1940 р. – один із організаторів Українського Конгресового комітету, член

НТШ в Сполучених Штатах. Водночас Л. Мишуга займався науковою діяльністю, видав 9 книг з історії України та українського народу, очолював редколегію англомовної енциклопедії українознавства. Л. Мишуга став автором «Пропам'ятної книги» Українського Народного союзу і численних видань під загальною назвою «Українці у вільному світі».

Головним джерелом «Пропам'ятної книги» стали протоколи головного управління УНС, конференцій, матеріали газети «Свобода» та статті окремих діячів діаспори того часу. Наприклад, у цьому інформаційному виданні О. Стеткевич повідомив про українське шкільництво в Америці; Дмитро Галичин – про українські добродійні організації в США; П. Понятишин – про українську церкву і УНС; В. Галич – про розміщенням української імміграції. О. Рев'юк змалював розвій політичного світогляду української імміграції і політичну байдужість у перші роки імміграції. Він підкреслив, що з часом, під впливом американської дійсності, українські емігранти сприяли утворенню громадських організацій, розпочали боротьбу за збереження української мови, літературні й мистецькі надбання українців в Америці. Сам Л. Мишуга зробив спробу проаналізувати причини імміграції з України і злидні перших українських іммігрантів. Автор з сумом говорить про процес американізації українців розуміючи неминучість цього явища.

Сьогодні збірник Мишуги, без сумніву, требо назвати цінним джерелом для науковців, які займаються проблемою дослідження діаспори в США. У книзі зібрано величезний матеріал про існуючі на той час громадські організації українців та їх відділенні, а також спогади діячів діаспорного руху [22]. Тому збірник носить не лише історіографічний, а й джерелознавчий характер.

Серед спогадів українців американського походження акцент треба зробити на праці М. Сурмача «Історія моєї «сурми»: спогади книгарця» [23], У. Самчука «Слідами піонерів: Епос української Америки» [24], С. Куропася «Спогади з України й 60 років в Америці» [25]. Ці українці на власних життєвих прикладах відобразили життя і діяльність українців в США, їх невдачі та досягнення.

Книга Мирона Куропася «Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини» присвячена виставці фотографій та матеріалів з життя української громади. В ній автор стверджує: «*Щоб зрозуміти особливості історичного розвитку на сучасному етапі української спільноти в Америці, необхідно усвідомити собі прагнення українців Америки оберігати свій національний характер. Позбавлені можливості вільно плекати і розвивати на батьківщині, що була і є під владою чужинців, українські іммігранти та їх нащадки створили собі нову батьківщину і уже понад сто років плекають її в Америці*» [26, с. 3]. Виходячи з таких засад, автор подає короткий нарис історії України і показує історичний шлях українців в Америці.

Значна частина монографічних досліджень була надрукована з нагоди ювілеїв різних наукових, громадсько-політичних та культурно-просвітницьких організацій, а також з нагоди 1000-ліття запровадження християнства в Україні. До їх числа належать: «Ювілейний альманах Федерації американських українців стерту Мічиган. Виданий з нагоди 15-річчя заснування», «Золоті роковини: До 50-річчя великої української національної революції та відновлення української державності. 1917-1967», «Українці в Детройті і в Мічигані: Відзначення тисячоліття хрещення України. Детройтський Метрополітальний комітет українського тисячоліття», «Українці в Чикаго і Іллінойс: В тисячоліття хрещення України: Збірник-довідник (комісія тисячоліття християнства в Україні)» та багато інших [27].

Для сучасних фахівців і науковців, українська діаспорна преса в США є предметом спеціального аналізу. З іншої точки зору, пресу треба приурочити до найголовніших інформаційних джерел, що містять величезний обсяг матеріалів, пов'язаних з різноманітними аспектами життя українців в США. Тому пресові видання, як джерела інформації, без сумніву належить до джерел аналізу і осмислення досліджень з подій життя діаспори.

З числа українських періодичних пресових видань в США, головне місце займає україномовна газета «Свобода». Історичний шлях газета розпочала з 15 вересня 1893 року під редакцією Григорія Грушки, і продовжує бути одною з найстаріших періодичних українських видань в США. Ранні публікації газети зібрані і опубліковані у двох томах: «A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National Association, Inc. A Fraternal Association. Volume one: 1893-1899» та «A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National Association, Inc. A Fraternal Association. Volume Two: 1900-1907» [28]. Публікації «Свободи» сприяють поширенню інформаційної бази для аналізу етнічних видань, культурних досягнень, громадсько-політичного життя українців в США, їх новин про важливі події громад, світу, подій і новин з України.

До групи джерел довідкового характеру відносяться довідники, енциклопедії, календарі. В них міститься інформація про діяльність, розвиток і досягнення українців. Це цінні відомості й документи про громадське і політичне життя української спільноти в Північній Америці [29]. Давню традицію, понад вісімдесят років, з видавництва енциклопедичних видань має Наукове товариство ім. Т. Шевчека з появою першого тому «Української Загальної Енциклопедії» за редакцією І. Чаковського, виданого у Львові (1930-1935). Після Другої світової війни значною подією в культурно-науковому житті української діаспори в Америці став вихід в Нью-Йорку 10-томної «Енциклопедії українознавства» під редакцією В. Кубійовича [30].

З 90-х років і до недавнього часу, значну дослідницьку роботу разом з науковцями України вів доктор В. Маркусь (відійшов у вічність 15 жовтня 2012 р.. у м. Чикаго). Займаючи різні громадські посади: професор-політолог, журналіст, редактор і громадський діяч, він активно співпрацював з науковцями Інституту української діаспори, друкуючи в її часописі свої статті, брав участь у наукових конференціях на відповідну тематику, його перу належать нариси про українців в «Енциклопедії українознавства».

Для української громади в США значною подією стала презентація першої книги Американського тому «Енциклопедія Української Діаспори» яка відбулась 9 травня 2009 року в будинку НТШ-А. Активний член НТШ-А М. Галів оцінив видання ЕУД як чи не найвагоміший проект за весь час існування Товариства [31]. Над проектом, головним чином, працювали подружжя Маркусів з Чикаго. На жаль доктор Дарія Маркусь (15.01.1935-17.11.2008) не дожила до цієї важливої події в житті діаспори через передчасну смерть. Не зважаючи на втрату обох науковців – основоположників української науки в США, редакторів ЕУД, їх многолітня праця побачила світ з випуском другої книги Американського тому «Енциклопедії Української Діаспори» презентація якої відбулась у жовтні 2012 року у будинку НТШ в Нью-Йорку [32, с. 7]. Обидві книги Американського тому можна знайти в інтернетному варіанті.

Таким чином, з огляду вищезгаданих джерел, що переважно залишається малодоступними для материкових дослідників, можна підійти до висновку, що за межами України вийшли друком величезна кількість джерел з діяльності діаспори. Автори цих видань доклали багато інтелектуальних зусиль до вивчання різних аспектів життя української діаспори. Українцями США було організовано і відкрито бібліотеки і архіви з метою збереження, але головним чином, щоб надати можливість науковцям звернути увагу і продовжувати розвивати питання про історичні передумови становлення української діаспори, та її історичний шлях в Сполучених Штатах.

Джерела та література

1. Ukrainians in America / by Myron B. Kuropas. – 1996. – P. 27.
2. Senate Documents, 61st Cong. 3rd Sess. 1910-1911. – Vol. 9. – P. 155.
3. Див., напр.: Myron Melnyk. Ethnic Communities. Immigration of Ukrainians to the United States// Ethnic forum; bulletin of ethnic studies and ethnic bibliography. Kent, Ohio; Center for the Study of Eth., Vol.:15. Issue:1-2.

Month/Year: 1995. – P. 108; В. Ісаїв. Українці в Американському та Канадському суспільствах. Соціологічний збірник. – Т. І. – Джерсі-Сіті, 1976. – 360 с.
4. http://www.inform-decisions.com/stat.
5. The Ukrainian Weekly. – 2003, October 12. – N. 41. – Vol. LXXI.
6. The Ukrainian Weekly. – 2000, January 9. – N. 2. – Vol. LXVIII.
7. O. Wolowyna. Ethnicity and National Identity: Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the United States, 1970, Harvard University Press, 1986Ukrainian Weekly, 09-01-2002.
8. The Ukrainian Weekly. – 2003, September 1. – N. 35. – Vol. LXX.
9. East E. Lincoln's Russian General // Journal of the Illinois State Historical Society., Vol.:52., Spring 1959., p. 106-122.
10. McElligott M. A monotony full of sadness; the diary of Nadine Twechine May 1863-1864 // Journal of the Illinois State Historical Society., Vol.:LXX., Feb. 1977., p. 27-89.
11. Див., напр.: Hayashida Ronald, Kittleson David. The Odyssey of Nicholas Russel // The Hawaiian Journal of History. – Vol.11. – 1977. – P.110-124; Halich Wasyl. Nicholas Russel: First American-Ukrainian Doctor // Forum A Ukrainian Review. – № 7 Fall. – 1968. – P. 15; Journal of the Ukrainian Cultural institute. – Winter, 2002. – Vol. XXII. – N 4. – P. 5; Journal of the Ukrainian Cultural institute. – Winter, 2003. – Vol. XXIII, N 1. – P. 7; First Ukrainian Newspaper and Book in America by J.P. Chase // Forum A Ukrainian Review. – N 13, Summer. – 1970. – P. 3-4.
12. Січинський Мирослав. Народна справа в Америці. – Нью-Йорк, 1919.
13. За Україну: Подорож Вельможного Пана Гетьманича Данила Скоропадського до Злучених Держав Америки й Канади. Осінь 1937 – весна 1938 / Уложив Іван Ісаїв. – Едмонтон, Альберта, 1938.
14. Див., напр.: Галич В. Розміщення української імміграції в злучених державах. Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Сіті, Нью Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936; Його ж: Economic Aspects of Ukrainian Activity in the United States // University of Iova Studies. – 1934. – Vol. X. – № 3; Ukrainian Farmers in the United States // Agricultural history. Vol 0., 1936. – p. 25-39.; Ukrainians in the United States, by Wasyl Halich, PH. D. – Chicago, Ill., The University of Chicago Press [1937]. – XIII, 174 p.
15. Chyz, Yaroslav J. The Ukrainian Immigrants in the United States. – Scranton, Pennsylvania: The Ukrainian Workingmen's Association, 1939 (reprint). – P. 33.
16. The Ukrainian Immigrants in the United States, by Yaroslav J. Chyz. Scranton, Ukrainian Workingmens Association, 1939. pages 6, 26.
17. Balaban V.& Hirka B. Ukrainians in Texas. Bicentennial-Centennial Comm. & Ukrainian National Association. Houston-1976.
18. Palanuk, Agnes. The Ukrainians of North Dakota. – Belfield, ND: North Dakota Ukrainian Pioneer Days Committee, 1974. – 19 p.
19. Свобода. – 1979, 22 серпня. – Ч. 190.
20. The Ukrainians of Maryland / Stephen Basarab, Paul Fenchak, Wolodymyr C. Sushko, and others.1st ed. Baltimore : Ukrainian Education Association of Maryland, 1977. xvi, 519 p. : ill..
21. Wertsman Vladimir. The Ukrainian's in America, 1608-1975: A Chronology and Fact Book. – Dobbs Ferry, NY: Oceana Publications, 1976.
22. Див., напр.: Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Сіті, Нью Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. – С.178-191; 193-207; 255-286; 287-299; 300-324; 325-348; 349-359; 451-457; 529-747.
23. Сурмач М. Історія моєї «сурми»: спогади книгарця. Нью Йорк., вид. «Сурма», 1982. – 190 с.
24. Слідами піонерів: Епос української Америки. – Нью-Йорк : Свобода, Б.Р. – 270 с.
25. Куропась С. Спогади з України й 60 років в Америці. – Нью-Йорк – Париж –Чикаго, 1988. – 575 с.
26. Куропась М. Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини / Переклав на українську мову Вадим Павловський. Український музей. – Нью-Йорк, 1984.– С. 3.
27. Див., напр.: Ювілейний альманах Федерації американських українців стерту Мічиган. Виданий з нагоди 15-річчя заснування. – Детройт: Б.в., 1954; Золоті роковини: До 50-річчя великої української національної революції та відновлення української державності. 1917-1967. Календар-альманах українського народного союзу на 1967 рік. – Джерсі-Сіті, Нью-Йорк: Вид-во «Свобода», 1966; Українці в Детройті і в Мічигані: Відзначення тисячоліття хрещення України. Детройтський Метрополітальний комітет українського тисячоліття. – Детройт, 1988; Українці в Чикаго і Іллінойс: В тисячоліття хрещення України: Збірник-довідник (комісія тисячоліття християнства в Україні. Відділ Іллінойс / Ред. і упоряд. В. Маркусь. – Чикаго, 1989.
28. Див., напр.: A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National Association, Inc. A Fraternal Association. Volume one: 1893-1899. Immigration History Research Centre University of Minnesota. – Saint Paul: MN., 1990. – p. 406.; A Select Index to Svoboda. Official Publication of The Ukrainian National

Association, Inc. A Fraternal Association. Volume Two: 1900-1907. Immigration History Research Center University of Minnesota. – Saint Paul: MN., 1991. – p. 410.
29. Див., напр.: Gale Encyclopaedia of Multicultural America / by Judy Galens, Anna J. Sheeta, Robyn V. Young. Volume 2. – Detroit, Michigan. Gale Research Inc., 1995. – 1477 p.; Magocsi P. Ukrainians // Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups. – Cambridge, Mass.; Belknap Press of Harvard University, 1980. – p. 997-1009; Markus V. Ukrainians in the United States // Ukraine: A Concise Encyclopedia. Ed. By V.Kubijovich. – Toronto, 1971. – Vol. 2. – P. 1100-1151.
30. Серед енциклопедичних видань важливе місце належить «Енциклопедії Українознавства» – ЕУ (головний редактор – Володимир Кубійович, Париж-Нью Йорк; три томи загальної частини: 1949-1952, десять томів словникової частини: 1955-1989), в 90-х роках перевидано в Україні.
31. Свобода. – 2009. – 29 травня.
32. «Енциклопедія української діаспори»: презентація другої книги американського тому // Бюлетень. – 2012. – №34 (50). – С. 7-8.

Рецензенти: Сінкевич Є. Г., д.і.н., проф.
Маврін О. О., к.і.н., с.н.с.

© Murphy Natalia, 2013

Дата надходження статті до редколегії 12.03.2012 р.